

*Хижна Оксана Романівна,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРЕДМЕТ СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ПРАВО НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ТА ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Якісне та ефективне вирішення завдань кримінального провадження обумовлено цілим рядом факторів, серед яких важливе значення має рівень теоретичного аналізу основних положень кримінального процесу. Ґрунтовне дослідження предмету такої засади кримінального процесу, як свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї є підставою для вдосконалення законодавства правової держави, насичення його демократичними елементами, врахування міжнародного досвіду, розвитку як доктринальних так і практичних основ кримінального процесу.

Різні аспекти досліджуваної нами теми вивчали такі науковці як Г.Ф. Горський, Ю.М. Грошевой, Г.Г. Доспулов, А.Ф. Коні, В.В. Молдован, М.А. Селіванов, В.М. Тертишник, Т.І. Фулей, В.П. Шибіко, М.Л. Якуб та інші.

Враховуючи специфічність засади свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, до її предмету варто віднести показання або інші докази, які містять інформацію про обставини кримінального правопорушення та відомості з приводу підозри чи обвинувачення проти допитуваної особи, її близьких родичів та членів сім'ї.

У більшості випадків, коли особа вирішує скористатися зазначеним правом, її основною метою є небажання скомпрометувати чи викрити своїми показаннями чи іншими даними себе, близьких родичів та членів сім'ї у вчиненні суспільно небезпечного діяння чи протиправній поведінці.

Р.В. Бараннік зазначає, що при використанні свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, метою допитуваної особи є:

1. захист особою своїх законних інтересів під час кримінального провадження, якими є наприклад, зацікавленість у притягненні до відповідальності лише у разі доведеності її вини без особистого сприяння, захист честі та гідності тощо;

2. прагнення до збереження родинних стосунків, у випадку небажання щось із близьких родичів чи членів сім'ї був притягнутий до кримінальної відповідальності на основі її показань [5,с.82-83].

На нашу думку предмет свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї залежить від наступних елементів: від процесуального статусу особи; від обсягу доказів добровільно наданих особою; від внутрішнього переконання особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 63 Основного Закону особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом [1,с.14]. На нашу думку, вказане конституційне положення є досить широким за своїм змістом. Відтак вважаємо, що свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї необхідно трактувати як можливість будь-якого суб'єкта кримінально- процесуальної діяльності відмовитися від надання інформації щодо вчинення ним, членом його сім'ї чи близьким родичем діяння, за яке передбачено будь-який із видів юридичної відповідальності.

Чинний КПК України розмежувавши учасників кримінального процесу, наділив їх різними правами та обов'язками. У ситуації, коли допитувана особа усвідомлює, що надання нею доказів, може призвести до негативних наслідків (притягнення до юридичної відповідальності) як для неї особисто, так і для її родичів та членів сім'ї, їй залишається або повідомити неправдиві дані, або взагалі відмовитися від надання доказів. Так, підозрюваний та обвинувачений має право не говорити нічого з приводу підозри, обвинувачення, в будь-який момент відмовитися на запитання, не несе відповідальність за ст.ст. 383, 384 КК України. Отже, предмет свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї підозрюваного, обвинуваченого буде залежати від обсягу, наданих на їх розсуд, доказів (показань), які можуть бути як правдивими, так і ні. У свою чергу свідок є суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст.ст. 384, 385 КК України, що свідчить про те, що він не може відмовитися від дачі показань та надавати завідомо неправдиві показання [3,с.181-182]. Тому, у випадку свідка краще скористатись другим варіантом, та відмовитися надавати інформацію на запитання, якщо правдиві відповіді на них можуть сприяти викриттю себе, близьких родичів та членів сім'ї у вчиненні кримінального чи іншого виду правопорушення.

Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення. Будь-яка особа - суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності не зобов'язана своїми показаннями допомагати органам досудового розслідування чи суду викривати себе, близьких родичів та членів сім'ї у вчиненні кримінального правопорушення. Відтак, вказана особа може взагалі відмовитися надавати інформацію, навіть якщо остання не містить доказів суспільно небезпечного діяння, але стосується допитуваного, його близьких родичів та членів сім'ї, викриваючи їх у скоєнні діянь, за які передбачено будь-який із видів юридичної відповідальності.

Право особи не свідчити проти себе, членів родини та близьких родичів припускає не лише відмову від дачі показань, що мають прямо інкримінуючий характер, але поширюється також на відомості про будь-які інші факти, що можуть прямо чи побічно, безпосередньо чи опосередковано бути використані проти інтересів зазначених осіб, а також містить у собі право на відмову від надання органам досудового розслідування чи суду інших доказів: документів, об'єктів злочинних дій, знаряддя злочину та інших предметів, що можуть бути засобом викриття винуватих.

Згідно з ч. 1 ст. 18 КПК України жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. За ч.3 ст.18 КПК України жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення [2,с.13]. Вказаними нормами законодавець підкреслює добровільність надання показань, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення як самої особи, так і її близьких родичів та членів сім'ї. Оскільки особа може відмовитися надавати такого роду інформацію, це означає, що вона на власний розсуд добровільно визначає обсяг відомостей, які повідомить слідчому, прокурору, суду.

С.М. Апарін зазначає, що предмет свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї визначається у залежності від об'єму фактичних даних, які можуть добровільно надаватися особою органу досудового розслідування чи суду. Автор підкреслює, що доказова інформація може мати негативне значення для особи саме у зв'язку із її внутрішнім переконанням у цьому, а не на думку органа досудового розслідування чи суду. Відтак, особа повинна сама вважати, що надані показання, предмети, документи, зразки здатні погіршити її процесуальне становище, хоча уповноваженими особами та органами така інформація може сприйматися навпаки позитивно чи взагалі нейтрально [4,с.14-15].

Підсумовуючи вищевикладене слід відзначити, що дослідження предмету свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї є необхідною умовою для вдосконалення досліджуваної нами засади, досягнення основних завдань кримінального процесу, головним серед яких є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: зі змінами. - Х.: Право, 2011. - 56 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квіт.2016 р. : (офіц.текст). - К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016. - 372 с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 7 квіт.2016 р. : (офіц.текст). - К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016. - 212 с.
4. Апарин С. М. Привилегия от самоизобличения в уголовном процессе [Текст] : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. М. Апарин. - Волгоград, 2000. - 20 с.
5. Бараннік Р. В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України : [монографія] / Р. В. Бараннік, В. П. Шибіко. - К. : КНТ, 2008. - 212 с.